

راهنمایی تحصیلی، و زمینه‌های لازم برای تحقق آن در مدارس ایران به ویژه دوره متوسطه

معرفی مقاله

نوشته: احمد صافی

مقاله حاضر که توسط برادر احمد صافی عضو هیئت تحریریه فصلنامه نوشته شده است، به دنبال دو مقاله قبلی ایشان در این فصلنامه در زمینه آموزش و پرورش متوسطه در ایران، ارائه می‌گردد. در این مقاله دلایل ضرورت توجه به راهنمایی تحصیلی، و اثرات آن در آموزش و پرورش افراد مورد بحث قرار گرفته؛ پس از ارائه دیدگاه تعدادی از علمای تعلیم و تربیت در دنیای اسلام، و غرب درباره استعدادسنجی و هدایت تحصیلی؛ به سازمانهایی که در این زمینه اقداماتی داشته‌اند توجه گردیده، و سپس توصیه‌نامه چهلمین کنفرانس یونسکو در این زمینه را بیان نموده، اشاره‌ای به طرز تفکر درباره راهنمایی تحصیلی در جامعه ما دارد. سپس مقاله با ذکر عناوین پژوهشهایی که در زمینه راهنمایی تحصیلی به عمل آمده است، موانع درون‌زا، و برون‌زای راهنمایی تحصیلی در نظام آموزشی ما را برشمرده؛ برای تحقق راهنمایی تحصیلی مطلوب در مدارس ما پیشنهادهایی ارائه می‌نماید.

با آرزوی موفقیت نویسنده محترم مقاله، و به امید داشتن مقالات دیگری از طرف ایشان.

«فصلنامه»

در فصلنامه‌های شماره یک بهار ۱۳۶۵ در مقاله «سیر تحول آموزش متوسطه در ایران» و در شماره‌های ۷ و ۸ پائیز ۱۳۶۶ در مقاله «تصویری از رشته‌های تحصیلی متوسطه و تحلیلی بر آن» به اهداف، ساختار و خصایص دوره متوسطه، دیدگاه‌های مختلف مربوط به علل انتخاب رشته و پاره‌ای تنگناها در این دوره اشارت رفت.

در هر دو مقاله یکی از راه‌های مؤثر در تحقق اهداف دوره متوسطه، بالا بردن کارآئی بیشتر (کمی و کیفی) و رفع تنگناها را بهره‌گیری از خدمات متعدد راهنمایی به ویژه راهنمایی تحصیلی ذکر کردیم.

در این مقاله سعی بر آن است تا ضمن تأکید بر اهمیت و ضرورت توجه اساسی به راهنمایی تحصیلی در نظام آموزش و پرورش به اهم موانع این امر اشاره کرده، اقدامات لازم و مطالعات شایسته را در حد امکان برشماریم.

صاحب نظران دانش راهنمایی و برنامه‌ریزان آموزشی را عقیده بر آن است که با توجه به تفاوت‌های فردی کودکان و نوجوانان «تفاوت در هوش، استعداد‌های بدنی و روانی، رغبت‌ها، نیازها، ارزشها، معلومات و مهارت‌ها» از یکسو و تنوع مواد درسی، رشته‌های تحصیلی، نیازهای جامعه از سوی دیگر می‌باید از راهنمایی تحصیلی به معنی علمی آن در فرایند نظام آموزش و پرورش بویژه در دوره متوسطه سود جست. و به این نکته توجه داشت که بهره‌وری همه جانبه و گسترده از حداکثر فرصت‌های تحصیلی و امکانات اجتماعی با استفاده از خدمات راهنمایی تحصیلی و شغلی بهتر صورت می‌پذیرد زیرا:

۱- راهنمایی تحصیلی موجب می‌شود که اطلاعات درست و لازم و نظام یافته در زمینه‌های تحصیلی و شغلی به دانش‌آموزان داده شود و آنان را در بهره‌گیری هر چه بیشتر از امکانات مدرسه و جامعه یاری دهد.

۲- اجرای این خدمت با استفاده از ابزار و روش‌های صحیح در مدارس موجب می‌شود که دانش‌آموزان به تواناییها و محدودیت‌های وجود خویش پی برده و زمینه لازم برای خودآگاهی، خودشناسی و در نتیجه تصمیم‌گیری معقولانه در انتخاب دروس یا رشته تحصیلی بستدریج برای آنان فراهم گردد.

۳- وجود نظام راهنمایی تحصیلی در مدارس موجب بر توزیع مناسب نوجوانان و جوانان در رشته‌های تحصیلی و حرفه‌ای بر مبنای استعدادها، علایق و معلومات آنان بوده و عاملی بر تقلیل ضایعات تحصیلی، افزایش بازده کار مدارس، دسترسی به کمیت و کیفیت بهتر خواهد بود. این امر موجب می‌شود که دانش‌آموزان از روحیه بهتری برخوردار بوده، رضایت خاطر از تحصیل داشته باشند.

۴ - راهنمایی تحصیلی به انطباق دانش آموز و سازگاری واقعی او با محیط آموزشگاه کمک کرده و موجبی برای فراهم شدن جوی سالم و محیطی توأم با آزادی و کنترل و تلاش و رضایت و سرشار از اعتماد و در نتیجه تقلیل مسایل انضباطی و اخلاقی خواهد بود.

۵ - خصایص دوره نوجوانی و جوانی و بروز و ظهور استعدادهای اختصاصی و تکیه دوره متوسطه بر تفاوت‌های فردی و ضرورت توجه به اصل انتخاب در این دوره، خود تأکیدی بر استفاده از خدمت راهنمایی تحصیلی خواهد بود.

۶ - استفاده از این خدمت مردودی را به حداقل رسانده پیشرفت تحصیلی را تسهیل نموده، موجبات توفیق بیشتر کودکان، نوجوانان و جوانان را فراهم خواهد ساخت.

۷ - از آنجا که راهنمایی تحصیلی خود، مقدمه‌ای بر راهنمایی حرفه‌ای و شغلی است اجرای دقیق این امر در مدارس، پایه‌ای محکم برای آغاز راهنمایی شغلی در جامعه ما خواهد بود.

۸ - اجرای صحیح و مطلوب این خدمت در دوره‌های تحصیلی پیش دانشگاهی و دانشگاهی سرانجام عاملی بر رشد ابعاد وجود آدمی و تسهیل حرکت آنان به سوی کمال وجود، توفیق در خدمتگزاری به مردم، درک سعادت و در نهایت قرب الی‌الله خواهد بود. نظر به آنچه گفته شد علمای تعلیم و تربیت در جهان اسلام و صاحب‌نظران روانشناسی و علوم تربیتی جهان و مجامع بزرگ بین‌المللی تعلیم و تربیت، هر یک به گونه‌ای توجه لازم را به این مهم تأکید داشته و توصیه‌های مناسب را نموده‌اند.

دیدگاه‌های بعضی از علمای تعلیم و تربیت اسلامی

توجه به تفاوت‌های فردی در امر آموزش و تأکید بر ضرورت استفاده از راهنمایی استادان و معلمان در انتخاب درس، کتاب درسی و رشته تحصیلی را در اظهار نظرها و نوشته‌های این علماء می‌یابیم از جمله:

۱ - گویند بخاری از علمای حدیث نخست به حلقه درس «محمد بن حسن» پیوست تافقه بیاموزد ولی پس از چندی استاد دریافت که بهتر است بخاری، به تحصیل حدیث بپردازد. بخاری به دنبال رهنمونی استادش، رو به حدیث آورد و در جهان اسلام، حدیث‌دانی برجسته شد.^۱

۲ - رزنوجی در کتاب تعلیم المتعلم به دانشجویان توصیه می‌کند تا در گزینش رشته تحصیلی و موضوع درسی به خود تکیه نکنند. بلکه بایستی آن را در بست به استادی واگذارند که تجربه او در راهنمایی آنان بس کاری خواهد افتاد.^۲

۳ - ابن سینا گوید «معلم باید طفل را بشناسد و طبع و قریحه او را بسنجد و هوش او را

ببازماید تا بتواند بموقع خود، هنر و پیشه‌ای که متناسب با استعداد و ذکاوت اوست برایش انتخاب کند».

ذوق و شوق طفل را در انتخاب هنر و پیشه رعایت کند و او را به استفاده از هنر و پیشه‌ای که آموخته است وادار کند تا عملاً به کسب معاش خوی گیرد.

۴ — ابن سینا گوید: هر پسری پس از آموختن قرآن و پایه‌های آغازین زبان، بایستی برابر استعدادش آموزش یابد، او باید دنبال پیشه‌ای و فنی برود که طبعاً در خور آن است و نباید از آرزوها و هوسهای خویش پیروی کند.

وظیفه معلم است که استعدادهای او را بررسی کند و دانش‌آموز را به در خورترین و مناسب‌ترین رشته تحصیلی بکشانند.

با همه اینها اگر دانش‌آموز در پی‌گیری این رشته کامیابی نیابد، بر راهنمای اوست تا چسبیدن به رشته دیگری را که، چه بسا پیروزمندانه در آن به کاردانی خواهد رسید به او گوشزد کند.

۵ — خواجه نصیرالدین طوسی گوید: «اولی آن بود که در طبیعت کودک نظر کنند و از احوال او به طریق فراست و کیاست اعتبار گیرند تا اهلیت و استعداد چه صنعت و علم در او مفظور است، او را به اکتساب آن نوع مشغول گردانند. چه همه کس مستعد همه صنعتی نبوده والا همه مردمان بصناعت اشرف مشغول شدنند و در تحت این تفاوت و تسابین که در طبایع مستودع است سرّی غامض و تدبیری لطیف است که نظام عالم و قوام بنی آدم بدان منوط تواند بود. ذلک تقدیر العزیز العلیم».

و هر که صنعتی را مستعد بود او را بدان متوجه گردانند چه زودتر، ثمره آن بیاید و به هنری متحلّی شود والا تضییع روزگار و تعطیل عمر او کرده باشند. ^۴ خواجه گوید: وقتی طفل صنعتی را آموخت باید به کسب معیشت از راه آن صنعت ویرا هدایت کرد تا شیرینی آن را درک کند و در دقایق آن نظر نماید و عادت به تکفل «امور معیشت» کند.

۶ — در آداب المعلمین آمده است که دانشجو باید در انتخاب رشته تحصیلی، مواد درسی، با استاد «مشورت» کند زیرا که وی آزموده و مجرب است و هر کس را می‌شناسد و لازمه طبیعت او را می‌داند.

۷ — شیخ زین‌الدین عاملی (شهید ثانی) گویند:

معلم برای تشخیص شاگردان با استعداد و کم استعداد باید آنان را امتحان کند و اصرار دارد تا به هنگام تعلیم باید موضوع امتیازات هوش و استعداد افراد را در نظر گیرد. ^۴ شهید ثانی گوید: اگر دانشجویی با استاد خود در مورد خواندن درسی، کتابی، انتخاب

رشته‌ای، انتخاب فنی «مشورت» کند. معلم زمانی او «راهنمایی» کند و دستوری دهد که ذهن و هوش او را بیازماید و از حالات او از نظر استعداد، حافظه، آگاهی کافی بدست آورد. وی می‌گوید: اگر معلم از طریق آزمون و امتحان استعداد شاگرد را دریافت که او در علم و فنی که سرگرم تحصیل است توفیقی بدست نخواهد آورد باید او را دستور دهد که آن علم و فن را ترک گفته و به فن دیگر اشتغال ورزد. فن دیگری که موافق ذوق و استعداد و درخور شایستگی و آمادگی ذهنی او است.

دیدگاه‌های علمای دیگر

مطالعه آثار علمای تعلیم و تربیت و روانشناسی و مشاوره چون، جان لاک، جان ژاک روسو، کمینیوس، هربارت، پستالوزی، کلپارد، جان دیوئی، پیازه، مک دانیل و ... نشان می‌دهد که توجه به تفاوت‌های فردی، پرورش استعدادهای آدمی و سنجش آن را در تعلیم و تربیت بسیار تأکید کرده‌اند. گویند^۵ در مغرب زمین «روسو نخستین کسی بود که توجه مریبان را به تفاوت‌های فردی جلب و لزوم رعایت تفاوت‌های فردی را در تعلیم و تربیت گوشزد کرد.

«همان طور که هر سنی مقتضیاتی دارد، هر فرد انسان هم استعداد خاصی دارد باید نوع هوش، بنیه، خلق و خوی افراد مورد توجه باشد. هر ذهنی شکل خاص دارد و نیازمند آن است که به تناسب آن اداره شود. تأسیس آزمایشگاه تجربی در سال ۱۸۸۶ میلادی توسط ویلهلم وونت در دانشگاه لایپزیک و مطالعات وسیع فرانسیس گالتون و تهیه آزمون‌های هوشی توسط بینه و تحقیقات کاتل و دیگر روانشناسان موجب شد که تصور وجود تفاوت‌های فردی را که از روزگاران قدیم از راه تجربه غیر علمی مطرح شده بود صراحت بخشیده، امر استعدادیابی و توجه به سنجش آن در دوره‌های مختلف تحصیلی و به هنگام استخدام و انتخاب شغل بتدریج مورد توجه قرار گیرد.

تأسیس مرکز راهنمایی حرفه‌ای توسط فرانک پارسونز در ۱۹۰۸ و انستیتوی ژان ژاک روسو توسط کلپارد در ۱۹۱۲ و مراکز دیگر، مطالعات و پژوهش‌های متعددی را در جهت راهنمایی حرفه‌ای و سپس راهنمایی تحصیلی به دنبال داشت و موجب ایجاد مراکز متعدد راهنمایی (حرفه‌ای، تحصیلی و شخصی) و تهیه آزمون‌های متعدد روانی و انتشار انواع پرورش‌های تحصیلی، شغلی و فرهنگ مشاغل گردید.

تداوم این مطالعات به پیدایی نظریه‌های مختلف درباره راهنمایی و مدل‌های گوناگون راهنمایی و مکاتب مشاوره انجامید. و کشورهای مختلف جهان در نظام آموزش و پرورش خود به تفاوت و به تدریج از خدمات متعدد راهنمایی سود جستند و استفاده از این خدمت در کنفرانسها و مجامع بین‌المللی نیز مورد تأکید قرار گرفت.

توصیه نامه چهلمین کنفرانس بین‌المللی تعلیم و تربیت

در توصیه‌نامه چهلمین کنفرانس بین‌المللی تعلیم و تربیت که موضوع آن، اصلاح آموزش متوسطه، اهداف، ساختار، محتوا و روشها بوده است و در ژنواز ۱۱ تا ۲۰ آذرماه ۱۳۶۵ تشکیل شده است آمده است که:

«نظام هدایت و مشاوره در همهٔ مقاطع آموزشی و از جمله دورهٔ متوسطه باید توسعه داده شود و خصوصاً هدایت تحصیلی و حرفه‌ای باید جزئی تفکیک‌ناپذیر از دورهٔ متوسطه گردد.»
نگاهی گذرا به راهنمایی تحصیلی در ایران

در کنگره تعلیمات متوسطه که در سال ۱۳۳۷ در آبادان تشکیل گردیده است پس از آن که به تعریف متوسطه، اهداف این دوره، رشته‌های تحصیلی آن، اشاره شده است، موضوع کشف استعدادها و دانش‌آموزان و هدایت تحصیلی آنان و نقش و وظایف دبیر راهنما نیز مورد بحث قرار گرفته است.

در آئین‌نامهٔ دبیرستانها مصوب تیرماه ۱۳۳۸ شورای عالی فرهنگ، فصلی تحت عنوان «راهنمایی» مطرح گردیده و چگونگی راهنمایی تحصیلی دانش‌آموزان و زمینه‌های لازم برای تحقق این امر نیز تعیین گردیده است.

بررسی دقیق مطالعات انجام شده و توصیه‌های مربوطه در کنگره در آئین‌نامه‌ها و کوششهای انجام یافته مبین این واقعیت است که موضوع راهنمایی تحصیلی در دورهٔ متوسطه از مرحلهٔ طرح به عمل نرسیده است.

در طرح اصلاح نظام آموزش و پرورش در سال ۱۳۴۴ دوره‌های تحصیلی راهنمایی را شامل ۵ سال ابتدائی و ۳ سال راهنمایی تحصیلی و ۴ سال متوسطه پیش‌بینی نموده و دورهٔ راهنمایی آن در مهر ۵۱ - ۱۳۵۰ در سراسر کشور آغاز گردیده است.

در این طرح موضوع راهنمایی تحصیلی دانش‌آموزان، روشهای شناخت آنان مورد بحث قرار گرفته و دومین دورهٔ تحصیلی رسمی را «راهنمایی تحصیلی» نام داده‌اند.

در اهداف این دوره: شناخت و پرورش استعدادها و رغبت‌های دانش‌آموزان و راهنمایی آنان به رشته‌های تحصیلی مورد تأکید قرار گرفته و برای تحقق این امر مراکز راهنمایی و مشاوره، دوره‌های تربیت مشاور، پرورش‌های تحصیلی، شغلی و آزمونهای مختلف تدارک دیده شده است.

بحث دربارهٔ اهداف این دوره، علل ایجاد آن، اشکالات برآمده از آن، چگونگی هدایت تحصیلی در این دوره، بازده کمی و کیفی آن به‌ویژه نقش مشاوران و مراکز مشاوره و سیر تحول

آن را به مقاله‌ای دیگر ماکول می‌کنیم و تنها به این نکته اکتفا می‌کنیم که در مدارس از خدمت راهنمایی تحصیلی بمعنی دقیق کلمه و علمی آن استفاده نشده و انتظارات برآمده از دوره راهنمایی تحصیلی تحقق نیافته است. و یکی از دلایل مهم این امر را می‌توان، فراهم نشدن زمینه‌ها و شرایط مساعد و همه‌جانبه تحقق این امر و سرعت در تصمیم آن در سراسر کشور دانست.

از دوره راهنمایی تحصیلی به متوسطه و از دوره متوسطه به دانشگاه عواملی در انتخاب رشته توسط نوجوانان و جوانان مؤثر است که در مقاله قبل به آنها اشاره شد. در تائید دیدگاههای اعلام شده و این که در انتخاب رشته تحصیلی از راهنمایی تحصیلی و آگاهیهای لازم کمتر کمک گرفته می‌شود بررسیهای متعددی صورت گرفته که به چند مورد آن اشاره می‌شود.

— بررسی علل و انگیزه‌های انتخاب رشته تحصیلی در دوره متوسطه نظری در چند ناحیه تهران.
— بررسی علل و انگیزه‌های انتخاب رشته تحصیلی در دوره متوسطه فنی و حرفه‌ای در تهران و تعدادی از مناطق آموزشی کشور.

— بررسی علل و انگیزه‌های انتخاب رشته تحصیلی دانشجویان رشته پزشکی دانشگاه تهران در دوره‌های تحصیلی راهنمایی، متوسطه و عالی.

— بررسی علل و انگیزه‌های انتخاب رشته دانشجویان رشته‌های تربیت دبیر دانشگاه تربیت معلم.

— بررسی علل و انگیزه‌های انتخاب رشته دانشجویان رشته‌های اقتصاد، تربیت بدنی و تربیت دبیر فنی.

— پیمایش ویژگیهای دانشجویان رشته علوم تربیتی (مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی) دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران.

— بررسی دیدگاههای ۷۷ نفر از رؤسای آموزش و پرورش کشور درباره علل و انگیزه‌های انتخاب رشته در دوره متوسطه در مناطق مربوط.

که به منظور خودداری از اطالاه کلام در این مقاله به ذکر چند نتیجه مهم اکتفا می‌شود.

۱ — تأکید خانواده‌ها در انتخاب رشته تحصیلی فرزندانیشان بیشتر متأثر از اثرات اجتماعی و اقتصادی رشته‌ها و مشاغل ناشی از آنها است. نه استعداد، علاقه و دیگر خصایص فردی دانش‌آموزان.

۲ — نقش مدارس در زمینه کمک لازم به دانش‌آموزان در انتخاب رشته به‌ویژه در دوره متوسطه اندک بوده است.

۳ — دانش‌آموزان و دانشجویان مورد مطالعه کمتر به استعدادهای خدادادی خویش آگاهی لازم

داشته‌اند.

۴ - اکثریت دانش‌آموزان و دانشجویان مورد مطالعه نسبت به خصایص رشته‌های تحصیلی و ارتباط آن‌ها با رشته‌های تحصیلی دانشگاهی به‌ویژه با مشاغل جامعه و امکانات اشتغال آینده اطلاعات کافی نداشته‌اند.

۵ - اکثریت دانش‌آموزان و دانشجویان مورد مطالعه از داشتن راهنما در انتخاب رشته برخوردار نبوده‌اند.

۶ - اثرات اقتصادی و اجتماعی مترتب بر پاره‌ای از رشته‌های تحصیلی در گرایش دانش‌آموزان و دانشجویان به این رشته‌ها بیشتر از استعداد و علاقه و دیگر خصایص آنان مؤثر بوده است.

با توجه به موارد یاد شده، رشد جمعیت به‌ویژه جوانی آن، رشد دانش‌آموزان در سطوح مختلف تحصیلی، نحوه توزیع دانش‌آموزان در شاخه‌ها، رشته‌های تحصیلی نظری، فنی و حرفه‌ای و وجود پاره‌ای مشکلات اخلاقی، تربیتی و عاطفی و قابل ملاحظه بودن درصد مردودی در بعضی از پایه‌ها و رشته‌های تحصیلی ضرورت ایجاد زمینه‌ها و تهیه طرحی که به کمک آن نوجوانان و جوانان را به توانمندیهای خدادادی خویش واقف سازد و آنان را در انتخاب راههای صحیح و مناسب تحصیلی و شغلی یاری دهد به‌خوبی احساس می‌شود.

اجرای صحیح این خدمت در مدارس با توجه به تجارب حاصله از گذشته و با توجه به ارتباط آموزش و پرورش با توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و خودکفائی جامعه اسلامی ما طرحی درازمدت را می‌طلبید که باید از هم اکنون به تمهید مقدمات و فراهم کردن زمینه‌های لازم همت گماشت که به اهم آنها اشاره خواهد شد. *سازمان مطالعات فرهنگی*

سازمان علوم انسانی
موانع اجرای صحیح و مطلوب راهنمایی تحصیلی در مدارس ایران
الف: اهم موانع برونزا:

۱ - نگرشها و ارزشها و طرز تلقی مردم از رشته‌های تحصیلی پیش‌دانشگاهی، دانشگاهی به‌ویژه فنی و حرفه‌ای.

۲ - عدم آگاهی بعضی از خانواده‌ها و عدم باور پاره‌ای از اعضای سازمانهای مختلف اجتماعی، صنعتی، آموزشی به اهداف و مزایای برآمده از اجرای مطلوب برنامه راهنمایی در مدارس.

۳ - نظام یافته نبودن نیروی انسانی مورد نیاز در بخشهای صنعت، خدمات، و کشاورزی در رده‌های مختلف مهارت و در مناطق گوناگون کشور به‌گونه‌ای که در دسترس سازمانهای

آموزشی باشد.

۴ - در دسترس نبودن فرهنگ مشاغل ایران و تنظیم این فرهنگ به گونه‌ای که در آن، تعاریف و ویژگیهای لازم هر شغل به خوبی تشریح گردیده و مدارس و مراکز آموزش عالی را بکار آید.

۵ - گسترده نبودن ارتباطات و هماهنگی لازم بین مراکز آموزشی و پژوهشی آموزش عالی یا سازمانهای آموزش پیش دانشگاهی.

۶ - پراکنده بودن اطلاعات مربوط به امکانات تحصیلی، شغلی سازمانهای مختلف و نبودن بانک اطلاعات یا مراکزی که انواع اطلاعات تحصیلی، شغلی مورد نیاز نوجوانان و جوانان را دریافت و بصورت نظام یافته و به تناسب نیاز در دسترس آنان یا مدارس قرار دهند.

۷ - کمبود نشریات و بروشورهای تحصیلی و شغلی مربوط به معرفی سازمانهای متعدد و متنوع مذهبی، فرهنگی، آموزشی، صنعتی، خدماتی و کشاورزی.

۸ - عدم آگاهی لازم نوجوانان و جوانان از مراکز کارایی و عدم شناخت سازمانهای متعدد فرهنگی، صنعتی، خدماتی، کشاورزی....

۹ - پراکنده بودن مؤسسات پژوهشی و یا کوششهای اساتید دانشگاهها در جهت تهیه آزمونهای روانی، استاندارد شده و دیگر ابزار شناخت کودکان، نوجوانان و جوانان.

۱۰ - توجه کمتر به استفاده از وسایل ارتباط جمعی به‌ویژه رادیو، تلویزیون با توجه به نقش مهم این وسایل.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

اهم موانع درون‌زا

۱ - نبودن راهنما در مدارس به‌ویژه در دوره متوسطه و در نتیجه عدم عرضه اطلاعات همه‌جانبه تحصیلی، شغلی به‌صورت نظام یافته به دانش‌آموزان.

۲ - وجود برنامه‌های درسی با الگوی از پیش تعیین شده، اجباری و بدون انعطاف در پایه‌ها و رشته‌ها.

۳ - ارتباط کم تحصیلات دبیرستانی و دانشگاهی به‌ویژه به هنگام شرکت در کنکور.

۴ - کمبود مؤسسات آموزشی اختصاصی و در نتیجه گرایش شدید بسوی تحصیلات دبیرستانی و دانشگاهی.

۵ - محدود بودن امکانات آموزشی و پرورشی و در نتیجه بارز نشدن استعدادهای عمومی و اختصاصی.

- ۶ - کمبود بعضی از رشته‌های تحصیلی متوسطه در مناطق مختلف کشور و در نتیجه عدم امکان انتخاب رشته مناسب و دلخواه.
- ۷ - ارتباط کم خانواده‌ها با مدارس.
- ۸ - محدود بودن ابزار و روشهای شناخت و هدایت تحصیلی دانش‌آموزان.

پیشنهادهای اساسی

- ۱ - با توجه به اینکه راهنمای تحصیلی علاوه بر کمک به انتخاب رشته بیشترین نقش را در کمک به بهبود آموزش و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارد برنامه‌ریزی در این جهت و استفاده از این نقش در همه دوره‌های تحصیلی به‌ویژه دوره متوسطه باید در اولویت قرار گیرد.
- ۲ - بدین منظور لازم است در کلیه رشته‌های مراکز تربیت معلم و تربیت دبیر و کلیه دوره‌های آموزش ضمن خدمت مباحث مربوط به مبانی، اصول و روشهای مربوط به راهنمایی تحصیلی مطرح و معلمان و دبیران به چگونگی استفاده از این مهم در مدارس به خوبی آشنا شوند.
- ۳ - از بین دبیران و مربیان با تجربه و شایسته علمی و اخلاقی عده‌ای تحت عنوان «دبیر راهنما» به‌ویژه برای دوره متوسطه عمومی و فنی و حرفه‌ای انتخاب و پس از گذراندن دوره لازم تعدادی از ساعات موظف خود را به هدایت تحصیلی دانش‌آموزان بپردازند.
- ۴ - با توجه به انواع خدمات راهنمایی (خدمت اطلاعاتی، مشاوره‌ای، ارزیابی همه‌جانبه دانش‌آموزان، برنامه‌ریزی، جایگزینی و پی‌گیری) استفاده از خدمات اطلاعاتی و عرضه اطلاعات لازم در مدارس باید در اولویت و به عنوان ضروری‌ترین قدم اساسی مورد توجه قرار گیرد. خدمات دیگر به تدریج و بر اساس طرحها و برنامه‌ریزیهای درازمدت انجام پذیرد.
- ۵ - مرکزی یا مراکزی که در آن اطلاعات متنوع آموزشی و پژوهشی و پرورشی گردآوری و نظام داده شود، بوجود آید، به‌گونه‌ای که امکان انتشار عرضه بروشورهای تحصیلی، شغلی و عرضه اطلاعات صحیح و همه‌جانبه را به موقع و به تناسب نیاز در مدارس فراهم سازد.
- ۶ - فرصتهای متعدد برای دانش‌آموزان به منظور بازدید از مؤسسات مختلف مذهبی، صنعتی، خدماتی، کشاورزی، علمی و فرهنگی فراهم شود (بیش از آن‌چه هم‌اکنون صورت می‌گیرد).
- ۷ - ارتباط مداوم و همه‌جانبه بین وزارت آموزش و پرورش، وزارت فرهنگ و آموزش عالی و

سایر مؤسسات آموزشی و صنعتی و کشاورزی و استفاده از مطالعات و کوششهای انجام گرفته برقرار شود و شوراهای مختلف نظیر شورای عالی هماهنگی فنی و حرفه‌ای، شورای پژوهشهای علمی کشور و کلیه نهادها و سازمانهایی که به نحوی در آموزش نوجوانان و جوانان مؤثرند مد نظر قرار گیرد.

۸ - در جهت تهیه آزمونهای روانی، و دیگر ابزار شناخت و سنجش استعدادها، رغبتها و معلومات دانش‌آموزان و استفاده از روشها و تکنیک‌های مختلف در راهنمایی‌های انسان برنامه‌ریزی لازم صورت گیرد.

۹ - کوشش شود تا ضمن تجدید نظر در برنامه‌های درسی، برنامه‌هایی منعطف ارائه شود که در آن در حد امکان فرصت انتخاب داده شود. «نظر به اهمیت این امر و دشواری آن به لحاظ تمرکز سیستم آموزشی باید این نوع برنامه‌ریزی بتدریج و در دراز مدت انجام شود».

۱۰ - ساخت تعلیمات متوسطه به گونه‌ای طراحی شود که انتخاب و تغییر رشته را به آسانی ممکن سازد و انتخاب به صورت تدریجی و از شاخه به گروه و سپس به رشته ختم شود.

۱۱ - تعلیمات فنی و حرفه‌ای به میزان قابل توجهی در رده‌های مختلف مهارت و توسط سازمانهای متعدد صورت گیرد و تحصیل در مؤسسات اختصاصی و کارآموزی در زمینه‌های فنی و حرفه‌ای در ارتباط با دوره‌های رسمی فنی و حرفه‌ای مورد ارزیابی قرار گیرد.

۱۲ - بتدریج و طی یک برنامه‌ریزی درازمدت شرط اشتغال و ایجاد واحدهای مختلف صنعتی، کشاورزی و... گذراندن دوره‌های آموزشی لازم در نظر گرفته شود.

۱۳ - در تمام کوشش‌هایی که برای گسترش رشته‌های تحصیلی پیش‌دانشگاهی و دانشگاهی صورت می‌گیرد باید عوامل اساسی «استعداد، علاقه، امکانات، مهارتها و معلومات، نیازهای معنوی، اجتماعی، اقتصادی جامعه» مد نظر باشد. و بدین منظور باید بررسی و پژوهشهای علمی و همه‌جانبه‌ای در مورد پرورش و سنجش استعدادها و رغبتهای آدمی و گرایشهای تحصیلی و شغلی و نیازهای آینده نیروی انسانی صورت گیرد و نتایج این مطالعات در اختیار مدارس و دبیران راهنما قرار گیرد.

۱۴ - عواملی فراهم گردد تا ارزش مشاغل فنی و حرفه‌ای در سطوح مختلف جایگاه واقعی خود را در دیدگاه خانواده‌ها به‌ویژه دانش‌آموزان بیابد و فرهنگ کار و تلاش و خدمت به مردم تقویت گردد.

۱۵ - در طی برنامه‌ریزی درازمدت ارزش رشته‌های تحصیلی دبیرستانی و دانشگاهی از لحاظ اقتصادی و اجتماعی مشابه و یا همسان شود و آنچه بیشتر از همه انگیزه اساسی در

انتخاب رشته شود معیارهای کسب علم و رشد و کمال، خدمت به مردم و در نهایت رضای خالق باشد. و در طی برنامه‌ریزی درازمدت و با استفاده از وسایل ارتباط جمعی به‌ویژه رادیو، تلویزیون باید نگرش صحیح و منطقی نسبت به فلسفه زندگی، هدف از تحصیل، منظور از انتخاب شغل در دانش‌آموزان، فرهنگیان، خانواده‌ها و سایر افراد جامعه ایجاد و به خوبی تقویت گردد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- (۱) و (۲) دکتر شلبلی. تاریخ آموزش در اسلام. ص ۲۳۹ و ۲۴۰: صدیق دکتر عیسی، تاریخ فرهنگ ایران، ص ۱۳۹.
- (۳) شکوهی، دکتر غلامحسین. مبانی راهنمایی تحصیلی.
- (۴) حجتی، دکتر محمد باقر، اسلام و تعلیم و تربیت، ص ۲۴۲ و ۲۴۳.
- (۵) شکوهی، دکتر غلامحسین، مبانی راهنمایی تحصیلی ص ۲۳.

۶- انتشار راهنمای رشته‌های تحصیلی متوسطه در انتهای کتابهای حرفه و فن و مجلات رشد توسط سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش و انتشار جزوه‌های «راهنمای انتخاب رشته‌های تحصیلی دانشگاهی توسط وزارت فرهنگ و آموزش عالی و تعیین هفته معرفی مشاغل توسط دفتر ابتدائی و راهنمایی تحصیلی و انتشار پاره‌ای پرورشورها توسط، دفاتر فنی و حرفه‌ای از جمله دفتر طرح کادکوششهایی است که در راستای ایجاد زمینه‌های لازم برای تحقق راهنمایی تحصیلی صورت گرفته است.

فهرست منابع

- ۱- جعفری، استاد محمدتقی، تفسیر نهج البلاغه، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۵.
- ۲- حجتی، دکتر سیدمحمدباقر، اسلام و تعلیم و تربیت، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۵۸.
- ۳- حسینی، سیدمهدی، اصول راهنمایی در آموزش و پرورش، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- ۴- شکوهی، دکتر غلامحسین، مبانی راهنمایی تحصیلی، دفتر تحقیقات و برنامه‌ریزی درسی، ۱۳۶۰.
- ۵- شکوهی، دکتر غلامحسین، تربیت و مراحل آن، انتشارات آستان قدس، ۱۳۶۳.
- ۶- شعاری نژاد، علی اکبر، فلسفه آموزش و پرورش، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۵.
- ۷- شریف قریشی، استادباقر، نظام تربیتی اسلام، وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۶۲.
- ۸- شلبلی، دکتر احمد، تاریخ آموزش در اسلام، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۱.
- ۹- صافی، احمد، راهنمایی تحصیلی و راهنمایی حرفه‌ای در آموزش و پرورش، پُلی کبی، ۱۳۶۴.
- ۱۰- صافی، احمد، شناخت استعدادها، پرورش و سنجش آنها در مدارس، پُلی کبی، ۱۳۶۵.
- ۱۱- صدیق، دکتر عیسی، تاریخ فرهنگ ایران، انتشارات سازمان تربیت معلّم و تحقیقات تربیتی، ۱۳۴۳.
- ۱۲- طوسی، خواجه نصیرالدین، اخلاق ناصری، ۱۳۴۳.
- ۱۳- کاردان، دکتر علیمحمد، اصول راهنمایی در آموزش و پرورش، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۴- منصور، دکتر محمود، راهنمایی حرفه‌ای، مطبوعاتی عطایی، ۱۳۵۱.
- ۱۵- مک د انیل، ترجمه دکتر نوایی نژاد، راهنمایی در مدارس امروز.
- ۱۶- معیری، محمدطاهر، مسائل آموزش و پرورش، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۴.
- ۱۷- مظلومی، دکتر رجبعلی، گامی در مسیر تعلیم و تربیت اسلامی، نشر آفاق، ۱۳۶۲.